

У неділю 18-го жовтня 2009 р. Українські Державницькі Організації в Монтреалі (Канада) урочисто провели, в залі Дому Української Молоді, роковини подій які ми оцінюємо як визначні етапи сучасної історії нашої Батьківщини:

- **100-ліття народження і 50-ліття загибелі Провідника Організації Українських Націоналістів (ОУН) Степана Бандери**
- **80-ліття ОУН**
- **67-ліття створення Української Повстанської Армії (УПА)**
- **65-ліття створення Української Головної Визвольної Ради (УГВР)**

На цім святі пані мгр. Надія Хмара-Олійник висловила перед численною громадою досконалий реферат, який ми маємо честь тут представити шановним читачам.

Всечесніші Отці!

Святкова Громадо!

Наше цьогорічне свято має особливе значення, бо саме в цьому році збігаються межові річниці декількох важливих подій, які мали вирішальний вплив на процес боротьби українського народу за самостійність. Ці великі річниці це 80-ліття створення Організації Українських Націоналістів, 100-ліття від дня народження Провідника Степана Бандери і 50-ліття його загибелі з рук Москви, 65-ліття створення Української Головної Визвольної Ради і 67-ліття створення Української Повстанської Армії.

Перш за все коротко нагадаємо, що ОУН постала із злиття Української Військової Організації і декількох націоналістичних студентських об'єднань, оформилася в днях 28 січня до 3 лютого 1929 року на Першому Конгресі у Відні та поставила перед собою мету – здобути і встановити незалежну державу на всій українській етнічній території шляхом визвольної революції. Саме тому найперша заповідь українського націоналіста була і є: „Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї”.

І цієї заповіді дотримувалися незліченні когорти молодих ідейних людей, які проводили різні революційні акції, головню проти польських окупантів. Під керівництвом Західньоукраїнської Крайової Екзекутиви вони виконали в Галичині і на Волині сотні саботажних акцій і приблизно 60 атентатів.

Незважаючи на дошкульні втрати в людях і матеріалі внаслідок ворожого переслідування, ОУН в роки 1941-43 спромоглася відновити і зміцнити свою підпільну мережу та водночас, уперше від свого заснування, зуміла поширити свої ідеї на більшість українських земель. А коли настав слухний час, її члени станули до боротьби в лавах УПА, свого збройного рамени. Якщо б ОУН обмежилася тільки створенням цієї політично-збройної сили, то й того було б досить для виправдання її існування перед народом і його історією.

Діяльність ОУН і боротьба УПА тісно пов'язані з іменем Провідника Степана Бандери. Минуле українського народу багате на визначні постаті. Недаремно цілі етапи боротьби за волю окупанти пов'язували з їхніми провідниками, називаючи українців за іменем їхнього лідера „мезепинцями”, „петлюрівцями”, „бандерівцями”. Тому знищення саме цих людей – як фізичне, так і політичне – було головним завданням ворога.

Одним із найважчих періодів історії нашого народу було минуле 20 століття. Але саме тоді український визвольний рух досягнув свого апогею, бо на політичній арені з'явилися особи, які своєю діяльністю змінили долю нації – Симон Петлюра, Євген Коновалець і Степан Бандера, які стали загрозою для ворогів. І так навесні 1926 року від куль московського агента гине головний отаман Української Народної Республіки Симон Петлюра, через 12 років бомба агента НКВД перериває життя тодішнього провідника ОУН полковника Євгена Коновальця. Одначе цими вбивствами не вдалося ворогам зупинити змагання українців до волі. На боротьбу піднялося нове покоління під проводом Степана Бандери.

Життєвий шлях майбутнього провідника був типовим для більшости представників національно свідомої молоді того часу. Народився Степан Бандера 1 січня 1909 року в селі Старий Угринів Калуського району Івано-Франківської області, в сім'ї греко-

католицького священика. Дитячі роки провів під впливом подій Першої світової війни, визвольних змагань та діяльності Української Військової Організації. Середню освіту здобув у Стрийській гімназії, де вчився дуже успішно. Через важку хворобу (ревматизм колінних суглобів) його протягом двох років не приймали до „Пласту”. Бували моменти, коли він зовсім не міг ходити, і лише завдяки надзвичайним зусиллям над собою він переміг біль, здав необхідні для вступу фізичні вправи і врешті 1 жовтня 1922 року його зарахували до гуртка „Вовк” 5-го пластового куреня імени Ярослава Осмомисла в Стрию.

Вже з 5-ої класи Бандера брав участь у підпільних гімназійних гуртках. Закінчивши гімназійну освіту, він навчався на агрономічному відділі Львівської Політехніки від 1928 до 1934 року. Поряд із навчанням провадив активну громадсько-політичну роботу в багатьох товариствах. Але найбільше часу й енергії він вкладав тоді в революційну національно-визвольну діяльність. Вона полонювала його щораз більше, відсуваючи на другий план навіть завершення студій.

Він, як і багато його ровесників, переживав переслідування польської окупаційної влади. Небажання й надалі терпіти такий стан речей приводило молодь до лав УВО й ОУН. Ці організації ставали першою школою навчання суворій дисципліні і способів революційної діяльності. Доля поставила перед Бандерою і тисячами інших юнаків та дівчат вибір – жити рабами, або боротися за свободу до останнього подиху. Вони обрали останнє і повністю присвятили себе служінню ідеї Української Державности. В постійних утисках і переслідуваннях гартувалася воля, мужнів дух, а з кожною новою перемогою над ворогом зростало бажання продовжувати боротьбу, навіть ризикуючи власним життям.

Вже 1927 року Бандеру прийняли до УВО, де він займався поширенням націоналістичних ідей, розповсюдженням підпільних видань, проведенням організаційно-вишкільної роботи, бойкотуванням польських товариств тощо. За це в грудні 1928 року був заарештований в Калуші польською поліцією, але за браком доказів через тиждень його звільнили. Коли на початку 1929 року постала Організація Українських Націоналістів, він відразу став її членом, а вже в січні 1933 року перейняв керівництво Крайового

Проводу на Західноукраїнських Землях. У тому часі Бандеру арештували 5 разів, але йому вдавалося уникнути довшого ув'язнення.

За його наказами в тому часі члени ОУН виконали декілька атентатів, як ось: на знак протесту проти штучного голодомору 1932-33 років, Микола Лемик вчинив замах на високопоставленого чиновника і шпигуна НКВД Алексея Майлова, який працював на той час у радянському консульстві у Львові, а бійовик ОУН Григорій Мацейко убив польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького. Були ще замаху на Голуфка, Чеховського, Кособудзького та інших.

У 1933 році до рук польської розвідки потрапив т. зв. архів Сеника, тобто 418 оригіналів та 2055 копій організаційних документів, унаслідок чого поліція провела масові арешти членів ОУН. Більшість керівного активу Організації, включно з Бандерою (разом 12 осіб) заарештовано 14 червня 1934 року у Львові, після чого в двох наступних роках відбулися два судові процеси – Варшавський і Львівський, в основному за приналежність до ОУН і вбивство міністра Перацького.

Обидва процеси привернули увагу всього світу до ситуації на українських землях під владою Польщі, а серед української спільноти значно виріс авторитет ОУН, зокрема через гідну поведінку її провідних членів, які відмовлялися відповідати польською мовою, а свої зізнання використовували як форум для висвітлення своїх ідей і мети своєї визвольної боротьби.

Внаслідок проведення Варшавського процесу навіть дещо змінилася думка польського суспільства та преси. Для прикладу: Орган польських народовців „Просто з мосту” надрукував статтю, в якій підкреслювалося: „Ми, польські народовці, маємо обов'язок найголосніше казати про те, що український народ існує, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінити героїчне зусилля українського народу, який протягом сотень років не має своєї державности, що його русифікують, польонізують, роздирають, а він завжди триває. Хай українських націоналістів буде тільки жменька, проте напруження жертвности, посвяти й героїзму тієї жменьки таке наявно велике, що його вистачає не лише на те, щоб воскресити, а навіть створити націю”.

В обидвох процесах суд засудив Бандеру на кару смерти, замінену згодом на довічне ув'язнення. З початком Другої світової війни він утікає з тюрми в місті Брест і через Волинь та Сокальщину подається до Львова, а згодом до Кракова і Варшави.

На Другому Великому Зборі ОУН у днях від 31 березня до 3 квітня 1941 року Степана Бандеру обрано Головою Проводу ОУН. Він не пішов на тісну співпрацю із новим окупантом українських земель – нацистською Німеччиною з Адольфом Гітлером на чолі. Щоб схилити його до співпраці та відкликати Акт Відновлення Української Держави з 30 червня 1941 року, Гестапо взяло його під домашній арешт, згодом відправило в тюрму у Берлін, а з початком січня наступного року його примістили в концтаборі Саксенгаузен, де він пробув до кінця вересня 1944 року. В тому часі вже розгорілася збройна боротьба проти окупантів. Під прапорним іменем Бандери вона набрала масштабності та запеклого характеру, а з його особою окупанти ідентифікували і пов'язували, і досі пов'язують, весь український визвольний рух.

Хоча йому не судилося брати безпосередню участь у боротьбі УПА, бо після завершення Другої світової війни він опинився на еміграції в Німеччині, повстанці вважали його своїм найвищим керівником, героїчною, майже мітичною постаттю, про що свідчать хоч би їхні численні пісні й вірші, зібрані у 25-ому томі “Літопису УПА”. Ось для прикладу:

Нумо до зброї, військо Бандери!
Ніч безпросвітна, душить туман.
Дружньо, бадьоро рушають загони,
Сурми заграли, б'є барабан.

Хай розмовляють кулі та порох,
Бийся хоробро, доки живий!
Згине навіки наш недруг і ворог,
З нами Бандера – Петлюра новий!

Як член Бюро Проводу ОУН, обраний разом із Ярославом Стецьком і Романом Шухевичем на нараді ОУН 5 лютого 1945 року, Бандера починає налагоджувати роботу української політичної еміграції, розбудовує організаційний апарат та зв'язки з підпіллям в Україні,

проводить активну публіцистичну діяльність, здійснює ряд поїздок до Англії, Італії, Бельгії, Голляндії, Франції, Еспанії.

Советський уряд вбачав саме в Бандері найзапеклішого ворога свого режиму і намагався його ліквідувати. Служба Безпеки ЗЧ ОУН розкрила аж сім плянів підготовки замахів на нього. Врешті це вдалося, коли кагебівський агент Богдан Сташинський вбив його у Мюнхені 15 жовтня 1959 року вистрілом з пістолета, зарядженого ампулами з ціянистим калієм.

Степан Бандера це особистість, яка стала символом боротьби за незалежність та волю України. Для сучасного покоління він є взірцем патріота, організатора і керівника визвольного руху.

х х х х

Щоб хоч коротко нагадати про створення Української Головної Визвольної Ради, треба повернутися до 1944 року. Як відомо, на території України тоді точилася війна між московсько-більшовицьким і німецько-гітлерівським імперіялізмами за оволодіння, в першу чергу, українських земель, як вихідних позицій до панування у Східній, а навіть у всій Європі. Їхньою метою була тотальна колоніяльна експлуатація України та її населення. Вириваючи нашому народові матеріальні засоби, вони одночасно винищували провідні українські сили, нищили національну культуру і свідомість у масах, колонізували край чужим населенням, а українське масово вигублювали, або вивозили за межі України.

З уваги на це необхідно було обороняти український народ та його провідні кадри від тотального фізичного знищення і вести його у боротьбі за своє визволення та свою власну суверенну державу. Для здійснення цих завдань потрібний був єдиний всеукраїнський національний фронт і єдиний керівний центр.

Плян створення такого керівного центру зродився в колах Головного Командування УПА восени 1943 року, а навесні наступного року утворено Ініціативний Комітет, який відразу взявся до інтенсивної праці в тому напрямі, приймаючи демократичну плятформу. Вона давала можливість залучити до керівництва визвольною боротьбою

чесних і національно вартісних українських патріотів з усіх етнічних територій України, незалежно від їхніх партійних поглядів.

Праця Ініціативного Комітету закінчилася створенням підпільного уряду під назвою Українська Головна Визвольна Рада на Першому Великому Зборі УГВР, який відбувся в днях 11 до 15 липня 1944 року в карпатських лісах, на лісничівці поблизу села Сприня Самбірського повіту, під охороною відділів УПА. Великий Збір зформулював і схвалив основні законодавчі документи УГВР – “Устрій”, „Платформу” та „Універсал”, і вибрав керівні органи: Кирило Осьмак -- президент, Василь Мудрий, о. д-р Іван Гриньох та Іван Вовчук -- віцепрезиденти, Ярослав Біленький – генеральний суддя, Роман Шухевич – голова секретаріату і генеральний секретар військових справ, Микола Лебедь – генеральний секретар закордонних справ, Ростислав Волошин – генеральний секретар внутрішніх справ. Інші уряди мали бути затверджені пізніше.

Великий Збір ухвалив також присягу вояка УПА та інші документи. Ось уривок з „Універсалу” УГВР: “Щоб об’єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати волю українського народу та щоб протиставитись спробам ворогів української держави розбивати єдиний самостійний український фронт, створюється Українська Головна Визвольна Рада”.

На пропозицію генерала Романа Шухевича, Великий Збір вирішив вислати за кордон частину керівництва УГВР на чолі з о.д-ром Гриньохом. За закордонну політику відповідав Микола Лебедь. Перед цим Закордонним Представництвом УГВР поставлено важливі завдання: створення представництв в Англії й Америці та в тих державах, які могли мати вплив на політичну думку в час миру; нав’язання контактів з українською заокеанською еміграцією; налагодження політичної інформації про ситуацію на українських землях, про боротьбу та опір більшовицьким акціям; встановлення зв’язків з політичною еміграцією держав, окупованих Москвою, для порозуміння і спільної дії та організування політичної і матеріальної допомоги для збройної боротьби. Всі ці завдання в міру можливостей були виконувані.

Шановні Слухачі! Проминуло 65 років від часу постановня Української Головної Визвольної Ради, яка творилася в підпільних умовах на принципі повної політичної незалежності. Її „Платформа” повністю видержала політичний і життєвий іспит. Проминуло теж 60 років від написання „Звернення Воюючої України до української еміграції” за підписом 22-ох членів УГВР, УПА й ОУН, в якому сказано: „... Вам, Брати на чужині, треба бути об’єднаними, а не розбитими, Вам треба діяти однозгідно, а не розрізнено. Воююча Україна вимагає від української еміграції повної єдності, єдності не на словах, а на ділі, єдності дійової, а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби народу на українських землях. Край вбачає лихо не в існуванні різних партій, а в тому, що ці партії не вміють співжити, ні співпрацювати між собою”. Доводиться з болем стверджувати, що звернення з 1949 року залишилось нездійсненим до сьогодні...

х х х х х

Як і кожного року, ми сьогодні відзначаємо також річницю створення Української Повстанської Армії – вже 67-у. Але цим разом я згадаю про ще один аспект визвольної боротьби тієї армії нескорених, який дотепер залишається недостатньо висвітлений, а саме рейди УПА, тобто перехід кордонів чужих держав для проведення запланованих акцій. Існують два типи рейдів: бойові і пропагандистські. Метою перших є посягти тривогу серед ворожого війська, внести нервову напруженість, послабити його не тільки фізично знищенням його живої сили та техніки, але й морально.

Пропагандистські рейди, які саме проводила УПА, були націлені на підсилення авторитету повстанців у цивільного населення через поширення серед нього ідей визвольних змагань. Їхні завдання були:

- 1) популяризувати український визвольний рух
- 2) викликати антиурядові настрої серед широких мас населення і створювати практичні передумови для конкретної співпраці у єдиному протибільшовицькому фронті
- 3) створювати умови для активізації повстанських сил.

Важливим завданням тих рейдів була також контрпропаганда, тобто протистояння ворожій пропаганді. Своїми акціями вояки УПА повинні були довести брехливість советських агітаторів, які зображали їх як „вислужників Гітлера” і „німецько-українських буржуазних

націоналістів”. Саме завдяки пропагандистам народ повинен був побачити в повстанцях своїх оборонців, своїх братів, які борються за його і свою свободу.

Практичними кроками намічених цілей були здійснені рейди українських повстанських відділів теренами Білорусі, Польщі, Румунії та Словаччини. З огляду на обмежений час, ми зупинимось докладніше лише на рейдах у Чехословаччину, які відбулися на протязі 1945-48 років.

Чому найважливіші рейди йшли саме в Чехословаччину? Для цього існувало, з української точки зору, декілька причин. Поперше, в тій країні процес «советизації» проходив повільнішим темпом, а чехословацькі комуністи були ще відносно слабкі. Подруге, там існувала певна історична традиція співпраці українського націоналістичного руху і Чехословаччини, бо саме в тій країні у міжвоєнному періоді активно діяли українські виховні та культурно-освітні інституції. Потретє, особлива увага зверталася головно на Словаччину, тому що керівництво українських націоналістів саме словаків уважало потенційними союзниками антибільшовицького резистансу, бо у відносинах з ними ніколи не доходило до гострих ворожих проявів чи непорозумінь.

І так перший рейд на терени Чехословаччини відбувся в серпні й вересні 1945 року під командою „Андрієнка” (справжнє прізвище Ярослав Вітовський), в силі приблизно 500 вояків УПА. Тому що повстанці повинні були на чужині репрезентувати весь український національно-визвольний рух, значна увага приділялася їх зовнішньому виглядові – одяг, взуття, озброєння, а також їх фізичному станові: вибрані вояки повинні бути здорові й витривалі, щоб могли робити щоденні багатокілометрові марші.

Кожний рейд був дуже докладно плянований, а учасники проходили інтенсивні підготовчі вишколи, де отримували інструкції про те, як проводити марші та пропагандистські акції, тобто скликати роз’яснювальні збори по селах, вести індивідуальні розмови по хатах, роздавати літературу, листівки, заклики та інше, а все те під кличем: “Приходимо до вас не як вороги, а як гості і приятелі”. Згідно з інструкціями, повстанці не кривдили населення, поводитися культурно, за харчі платили, а за подаровані добровільно щиро дякували.

Загалом рейд був успішний, бо населення ставилося до повстанців прихильно, а чеські власті були дезорієнтовані і невідготовані до поборювання відділів УПА, отже значних боїв із загонами чехословацької армії не відбулося. Завдяки своїй мобільності повстанці зуміли ввести чехів в оману стосовно своєї чисельності – їх часта поява у різних населених пунктах, іноді досить віддалених один від другого, створювала ілюзію великої кількості учасників рейду. Деякі чехи твердили, що повстанців на словацьких теренах було шість тисяч...

Другий рейд УПА на Словаччину, за підготовку якого відповідав „Орлан” (Василь Галаса), відбувся від 6 до 22 квітня 1946 року. В ньому брали участь три сотні: сотня „Біра” (Василя Шишканинця), сотня „Мирона” (Володимира Гошка) і сотня „Кармелюка” (прізвище невідоме). Протягом рейду всі три сотні маневрували різними теренами Словаччини згідно з виготовленим пляном і відвідали 106 сіл, де провели пропагандивні акції.

Цим разом чехословацька армія була краще поінформована і підготована, отже до боротьби з повстанськими відділами було залучено 17 батальйонів війська, загалом 11,200 вояків з танками й авіацією. Ці дані, як також тексти військових наказів і звітів, взято з чеських і словацьких документів армії і служби безпеки, які довгий час були приховувані і недоступні громадськості. Тисячі тих документів зберігаються в архівах тих двох сусідніх республік, а переважна їх частина має назву „Операція Бандерівці”. (До речі, ці документи будуть надруковані в двох наступних томах „Літопису УПА”).

Без уваги на велику концентрацію ворожих військ, відділи УПА і тим разом провели цілу акцію успішно і повернулися на свої бази без значних людських втрат, якщо не враховувати декілька пораниених та пропавших повстанців.

Третій рейд УПА через Словаччину і Чехію це був перехід деяких сотень на Захід влітку і восени 1947 року. Цей і пізніші рейди були здійснені згідно з директивою УГВР та наказом Головної Команди УПА. Завданням їх було „передати за кордон інформацію про визвольно-революційну війну українського народу проти московсько-більшовицьких і польсько-більшовицьких окупантів та їх

гнобительську політику на українських землях». Рішення щодо рейдів відділів УПА на Захід визрівало ще від 1945 року, але остаточний наказ про це був виданий після горезвісної акції «Вісла», тобто виселення українських мешканців і спустошення сіл на Закарпатті, внаслідок чого повстанці залишилися без матеріальної бази.

Першими у рейд вирушили три сотні: сотня «Громенка» (Михайла Дуди), сотня „Бурлаки” (Володимира Щигельського) і сотня „Бродича” (Романа Гробельського). Цим разом повстанці зазнали великих втрат, спершу при переході польсько-словацького кордону, а згодом на теренах Чехії, де до боїв проти УПА залучено 15,340 осіб. Точного числа повстанських втрат неможливо встановити, бо різні джерела (свої й чужі) подають дещо відмінні цифри. Напр. чеський історик Ян Фіяла твердить, що із сотні «Громенка» дійшло до американської зони Німеччини 36 вояків, із сотні «Бурлаки» 46, а «Бродича» 48. Сам командир «Бурлака» попав у полон в ніч з 3-ого на 4-те вересня.

Незважаючи на великі жертви, завдання рейду все ж таки було виконане. Прихід озброєних повстанців до Німеччини, як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби українського народу, переконав чужинців та й своїх недовірків, що УПА справді існує і бореться, та поклав край фальшуванню правди про цю боротьбу.

Ми повинні гідно оцінити і ніколи не забути подвигу цих геройських вояків УПА та склонити свої голови в пошані до тих, які своєю гарячою кров'ю скроплювали не лише рідну землю, але й чужу, і сказати словами повстанської пісні:

Ви в дні весняні положили життя
За волю і честь України.
А руки дівочі не клали квіття,
Друзі не несли домовини.

Останній цілунок на вашім чолі
Не склали ні батько, ні мати.
Ніхто не світив вам свічок в головах,
Друзі не прийшли поховати.

Не сурмили сурми вам марш жалібний,
Не справила тризну родина...
Ви сповнили нації наказ святий,
Вам вдячна за це Україна.

Нехай буде вічна слава всім полеглим воїнам УПА!

З нагоди відзначування всіх цих великих роковин ми повинні сьогодні згадати і вшанувати також наших ветеранів і просити Всевишнього, щоб дозволив їм дожити до часу, коли у Верховній Раді Української Держави засядуть справжні патріоти, які визнають їх воюючою стороною в Другій світовій війні та врешті схвалять закон про їхній відповідний статус і забезпечення.

Слава Україні!

© Nadia Olynyk 2009